

Grad kao povijesno, antropološko i kulturno-umjetničko središte života: prikaz monografije

Gradovi kontinentalne Hrvatske

Najnoviji projekt križevačke izdavačke kuće »Veda«, bogato ukrašena i dotjerana monografija *Gradovi kontinentalne Hrvatske*, svakako plijeni pažnju čitatelja, bez obzira radi li se o čitatelju iz onih područja kojima se monografija bavi ili, pak, iz područja koja nisu izravno vezana za historiografiju, povijest umjetnosti i urbanu arhitekturu. Autor monografije je povjesničar umjetnosti Zdenko Balog, dok je fotografije potpisao Nikola Žulj. Čitajući uvodni dio monografije, naslovljen *Traganje za identitetom - grad kontinentalne Hrvatske*, neizbježno dolazimo do zaključka da zapravo i nema normalnog ljudskog života koji na ovaj ili onaj način nije vezan uz historiografiju ili uz povijest urbanistike većeg ili manjeg mjesta. Već u prvom odlomku toga dijela monografije Balog je zapisao sljedeće: »Kao ožiljak na licu, svaka se ovakva primjena iščitava iz složene i smislene strukture grada. Grad je sličan čovjeku, s njegovim životnim ciklusom, s osjetljivošću prema nedaćama i nesrećama: rađa se, razvija, sazrijeva, raste, a nerijetko i umire.« Ovaj navod slikovito prikazuje da autor grad ne shvaća kao nešto faktografsko ili povijesno, već kao autentičnu životnu sredinu koja je duboko povezana s čovjekom i koja predstavlja makrokozmos ljudske zbilje, odnosa i egzistencije. Njegovo stajalište time je uvelike slično onom koje je zastupao utjecajni američki filozof tehnike Lewis Mumford, kojeg je, uostalom, Balog parafrazirao na samom početku uvodnog dijela monografije, u kojem je ukazao na organsku povezanost te harmonizaciju ljudi i njihovih životnih prostora. Prvom dijelu monografije ne nedostaje ni povijesnih razmatranja društvenih odnosa, pa je čitatelj informiran o povijesnim aspektima nastanka gradova i urbanistike, i to od rimske vladavine, preko seobe Slavena i turske uprave, sve do formiranja modernih gradova. Au-

tor pri tome nije idealizirao povijest gradova, niti je povijesnu zbilju čitatelju pokušao predočiti pristrano, pri čemu posebice mislim na prikaz razdoblja turske uprave u 15. i 16. stoljeću. Da Balogovi stavovi ne smjeraju pojednostavljivanju povijesne problematike, u monografiji najbolje potvrđuju i sljedeće rečenice: »Razdoblje osmanlijske uprave u Slavoniji nikako ne možemo smatrati isključivo razdobljem razaranja, zatiranja kulture i prekidom svih civilizacijskih tokova. Takvo bi mišljenje bilo sasvim pogrešno, mada nije slučajno da poldrug stoljeća turske vlasti u Slavoniji u našoj svijesti izgleda upravo tako. Razlog tome najprije leži u činjenici da je turska uprava ušla u Slavoniju, kao i u Ugarsku, kroz iscrpljujući osvajački rat, dugotrajne upade raspaljenih Akindžija koji su strategijom spaljene zemlje slabili ekonomsku bazu regije, tjerajući stanovništvo u bijeg. ... Istovremeno, Turci su gotovo svaki osvojeni grad obnavljali brigom dobrog gospodara: naseljavali su trgovačko i obrtničko stanovništvo, gradili džamije, hama-me i bazare, pa su gradovi Slavonije bili cijenjeni među turskim putopiscima po svojoj ljepoti i bogatstvu.« Odnose domicilnog stanovništva Balog je također sagledao iz povijesne perspektive. Prema njegovu mišljenju, »povijest gradova često je povijest iscrpljujuće borbe između stanovnika naselja, koji su branili svoje slobode, i kaštelana, koji su njihove slobode nastojali ograničiti i čak potpuno zatrti.« No, prvi dio Balogove monografije ne sadrži samo historiografske i antropološke podatke, već i filološke. Pritom izdvajam analizu porijekla riječi »grad« u hrvatskom jeziku te ukazivanje na sličnosti i razlike koje ta riječ ima u drugim slavenskim jezicima. Ipak, Balogova perspektiva ponajprije je usmjerena na identitet hrvatskoga grada iz koje opravdano slijedi pitanje: može li se u Hrvatskoj doista govoriti o »identitetu

različitosti«? Odgovor na to pitanje nije ponuđen, no očito je da se idejni stav monografije zasnivao na kulturološkom i urbanističkom *pluralizmu*, kojim se identitet promatra kao nešto fluidno i raznorodno, a ne kao nešto statično, nepromjenjivo ili kao nešto što je, prema Balogovim riječima, »uklesano u kamen«.

Drugi dio monografije sastoji se od izuzetno detaljnih, raskošnih i stilski prikladnih fotografija, kao i kratkih prikaza svakog od šezdeset i sedam gradova kontinentalne Hrvatske. Svaki od tih sažetih prikaza minuciozno rekonstruira mikro-identitet samoga grada, kao i neke od prijelomnih točaka njegove povijesti. Svaki grad oslikan je vlastitom pričom i događajima koji su ga oblikovali te utjecali na njegov današnji vizualni i kulturni identitet. Treba spomenuti da su fotografirane i tematizirane uglavnom starije građevine, od kojih je najveći broj sakralnog ili administrativnog tipa, a tek ponegdje stambenog. Čini se da je suvremena arhitektura zato ponekad prikazana

tek kao nadgradnja i oblik suživota s brojnim stilovima tradicijske arhitekture.

Svoj prikaz zaključujem tvrdnjom da monografija *Gradovi kontinentalne Hrvatske* čitatelju pruža vrhunski vizualni doživljaj tradicijske kulture gradova kontinentalne Hrvatske, kao i uvid u njihovu povijesno-kulturološku pozadinu. Teorijski dio bogat je odmjerenim i detaljnim razmatranjima koja su čitatelju redovito pristupačna. Na poslijetku, autor je svjestan da grad čine i oblikuju raznoliki i mnogostruki interesi, sudbine i životi njegovih stanovnika, zbog čega ova monografija i ljudske naraštaje bilježi kao aktivne čimbenike i stvaratelje gradskog urbanog identiteta. Zbog toga je i razumljiva Balogova tvrdnja da grad nije ništa drugo, već »otvorena knjiga« te materijalizirana projekcija sudbine nekog kraja i cjelokupne ljudske zajednice.

Slaven Lendić, student Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Osijeku

